

De schoonheid van taal

Hoe wezenlijk is het oordeel mooi in taalattitudes?

Britt Latour, Roeland van Hout & Stefan Grondelaers

T&T 64 (2): 243–261

DOI: 10.5117/TET2012.2.LATO

Abstract

This paper reports an experimental answer to a question which has remained controversial since it was put on the agenda in the Romantic era: is beauty individually or communally determined? Applied to our research topic, accent variation in spoken Netherlandic Standard Dutch, this question should be rephrased as: is the perceived beauty of regional accents of Dutch in the eye of the beholder, or is it entrenched in the communal attitudes towards these varieties? Listener-judges rated the audio-taped speech of eight speakers representing four regional accents on traits pertaining to four evaluative dimensions, viz. integrity, dynamism, competence and status, but also on a separate scale pertaining to how beautiful or ugly the speech was found. The experiment reported here confirms prior experimental work which demonstrated that the beauty scale correlated with *all* the evaluative dimensions inherent in the ratings. This overarching and synthesizing function of the perceived beauty of speech suggests a communal rather than an individual origin of aesthetic perception in the field of language attitudes. We therefore concur with Van Bezooijen (2002) that beauty perceptions afford privileged and convenient access into language attitudes.

Keywords: Language attitudes, regional accents, dialect perception, sociolinguistics

1. Inleiding

Menige standaardtaal is bezongen om haar bijzondere kwaliteiten. Hagen (1999) geeft een bloemlezing van de lofzangen op het Nederlands tussen

1500 en 2000 en hij laat zien dat de bijzondere eigenschappen van het Standaardnederlands ruimschoots aan bod komen. De waardering en liefde voor onze taal wordt in alle toonaarden bezongen (zie ook Downes 1998: 34 over de waardering van standaardtalen). De bloemlezing van Hagen (1999) draagt de titel *O schone moedertaal*, en daarmee geeft Hagen feitelijk aan dat het esthetische oordeel, het oordeel over schoonheid dus, de bijzondere kwaliteiten van het Standaardnederlands wonderwel lijkt te omvatten.

In de sociolinguïstische literatuur over standaardisering is geregeld opgemerkt dat vaderlandsliefde en de esthetische waardering voor de taal die het vaderland belichaamt innig verbonden zijn (zie onder meer Woolard 1998: 16). Het is opvallend dat (socio)linguïstische beschrijvers het in verband met standaardtaal vrijwel nooit over een uniforme, afbakenbare variëteit met typische sprekers hebben (zoals dat bij dialecten wel het geval is; zie Smakman 2012: 27), maar over een linguïstisch *ideaal* (Van Haeringen 1951: 317), een *overtuiging* (Geerts 1987: 165), een *abstractie* (Niedzielski & Preston 2000: 18), tot zelfs een *mythe* aan toe (Lippi-Green 1997: 44). Volgens Milroy (2001: 530) danken sterk gestandaardiseerde talen zoals het Engels die status eerder aan een krachtige “standaardtaalideologie” dan aan hun interne structuur: hoewel de “Received pronunciation” variëteit van het gesproken Engels intrinsiek gezien niet prestigieuzer is dan andere variëteiten (Milroy 2001: 532), *geloven* de meeste Britten wel dat RP de beste en meest correcte variëteit is (p. 535). In alle talen waarin de hiërarchie van variëteiten door vergelijkbare standaardtaalideologieën bepaald wordt (dat geldt voor de meeste Europese talen; zie Kristiansen & Coupland 2010), is de “beste” taal dan ook meteen de meest logische, de meest gesofisticeerde, de meest verheven, en, daarmee de mooiste voor de sprekers van die taal (zie onder meer Woolard 1998, Ferguson 1999). Volgens Haeri (2003: 43, geciteerd in Stadlbauer 2010: 5) wordt Klassiek Arabisch vaak gepercipieerd als “a language whose aesthetic and musical qualities move its listeners, creating feelings of spirituality, nostalgia and community”. Dichter bij huis vond Smakman (2012) in een onderzoek bij 1.014 sprekers van zeven talen dat een “(...) characteristic of the standard language that may well be universal is its perceived beauty. Respondents from all countries took the opportunity to express their love of this language variety and emphasized its aesthetic qualities: e.g. “it is soothing to the ear, unlike accents”” (2012: 53). Smakman (2006) constateerde echter ook dat de populairste definitie onder Nederlanders van het Standaardnederlands gestoeld is op de afwezigheid van geografische en sociale spraakkenmerken: de standaardtaal is de taal waaraan niet te horen is waar iemand geografisch of sociaal vandaan komt. De waardering van de standaardtaal als *mooi* leidt dan direct tot een

veroordeling van haar variëteiten, omdat ze verschillend en anders zijn en dus minder mooi of zelfs lelijk.

De verbondenheid tussen standaardtaal(ideologie) en schoonheid doet dan ook de vraag rijzen of het oordeel over de schoonheid van een taalvariëteit niet vooral bepaald wordt door de sociaal-culturele inbedding van de betreffende variëteit in de taalgemeenschap en de waarden en normen die daarin betrokken worden. Dat zou inhouden dat schoonheid van taal primair een oordeel is dat gestoeld is op algemeen gedeelde, sociale connotaties, eerder dan op de ultieme subjectiviteit van de individuele waarnemer, de persoonlijke ervaring die in de Romantiek als axiomatisch naar voren geschoven wordt in relatie tot schoonheid.

In dit artikel zoeken we een attitudineel antwoord op de vraag naar de oorsprong van het schoonheidsoordeel.² Taalattitude- onderzoek richt zich op de *evaluatie* van taalvariatie en taalvariëteiten (zie Van Hout & Knops 1988). Als we naar de praktijk van het hedendaagse onderzoek naar de evaluatie van taal, taalvariëteiten en accenten kijken dan lijkt de “architectuur” van attitudes vooral bepaald te worden door begrippen als “status” en “solidariteit”, of door begrippen die daarmee in een direct verband staan, zoals sociale attractiviteit en persoonlijke integriteit (zie Grondelaers, Van Hout & Steegs 2010, Grondelaers & Van Hout 2010). Begrippen als status en solidariteit wijzen op de sterke sociale inbedding van taalattitudes: taalvariëteiten worden vooral geplaatst op een sociale statusladder en op een schaal die varieert in sociale nabijheid of betrokkenheid. Het oordeel “mooi” komt slechts zelden aan bod in taalattitude-onderzoek (maar cf. infra). Leidt dat tot de conclusie dat esthetische oordelen geen eigen, dan wel geen relevante informatie toevoegen aan de oordelen die directer gepaard gaan met de sociale inbedding van taalvariatie?

Om die vraag te beantwoorden bekijken we eerst welke onderzoeksresultaten eerder gerapporteerd zijn in verband met esthetische oordelen over taal. Giles (1970) deed gericht onderzoek naar de esthetische waarde van taalvariëteiten van het Engels en hij vond een duidelijke esthetische hiërarchie in de beoordeelde taalvariëteiten. *Received Pronunciation* werd het hoogst gewaardeerd, gevolgd door de regionale accenten, die op hun beurt weer gevolgd werden door de stadsdialecten op de onderste treden van waardering. Als verklaring voor de toppositie van de standaardtaal formuleerden Giles, Bourhis & Davies (1975) twee alternatieve hypothesen: de *inherent value hypothesis* en de *imposed norm hypothesis*. De eerst genoemde gaat ervan uit dat de standaardtaal klanken bevat die van nature aangener en beter gevonden worden. Bij de selectie en codificatie van de standaardtaal hebben die taal- en klankpatronen gewonnen die als

aangenamer ervaren worden of die beter kunnen functioneren in de communicatie. De tweede hypothese gaat ervan uit dat aan de standaardtaal de normen van sociale en culturele meerwaarde worden opgelegd en dat de sprekers van de standaardtaal zich deze normen eigen maken, met als resultaat een esthetische beoordeling in termen van mooi (norm) en lelijk (afwijkend van de norm). Trudgill & Giles (1978) voegden nog een derde hypothese toe, de *social connotations hypothesis*, die ruimte biedt aan differentiatie in de evaluatie van verschillende variëteiten. De connotaties van de standaardtaal zijn een hoge opleiding en maatschappelijke status, terwijl een dialect of een accent de connotatie kan hebben van vertrouwdheid, nabijheid en vriendelijkheid. De *inherent value hypothesis* heeft overigens altijd zwaar onder sociolinguïstisch vuur gelegen.

De relatie tussen sociale inbedding en evaluatieve oordelen is weer opgepakt door Ryan, Hewstone & Giles (1984). Hun “intergroep” model van taalattitudes expliciteert hoe attitudes tegenover taalvariëteiten ontstaan in een sociale context van meerdere sociale groepen en hoe deze weer hun uitwerking hebben op de relaties tussen sociale groepen. Wanneer een taalvariëteit als symbool wordt gezien van een bepaalde groep en de personen uit die groep er trots op zijn, wordt deze variëteit binnen de groep hoog gewaardeerd, ook als die variëteit niet de standaard is. Zo kan in een formele context toch de voorkeur uitgaan naar de standaardvariëteit, terwijl deze in de thuissituatie of in interactie met vrienden niet wordt gebruikt.

Van Bezooijen (2002) deed onderzoek naar de evaluatieve hiërarchie van taalvariëteiten, waarbij ze ook ingaat op het belang van de begrijpelijkheid ervan. Ze wijst op het onderzoek van Boets & De Schutter (1977) waaruit bleek dat er een positieve samenhang is tussen de begrijpelijkheid van dialecten en de aard van de waardeoordelen. Ze koppelt de begrijpelijkheid en vertrouwdheid van taalvariëteiten nadrukkelijk aan het begrip *mooi* als maat voor een algemene rangordening van de taalvariëteiten. Het is vooral de standaardtaal die mooi wordt gevonden, zo laat haar onderzoek zien. Navenant worden taalvariëteiten die dichter bij de standaard liggen mooier gevonden. Door schoonheidsoordelen te beschouwen als “the most direct and compact means to gain access into language attitudes” (Van Bezooijen 2002: 13), schuift zij *mooi* als een kerndimensie in het onderzoek naar taalattitudes naar voren.

In het onderzoek van Grondelaers, Van Hout & Steegs (2010) naar taalattitudes werd het oordeel *mooi* gebruikt naast allerlei andere oordelen. Zij lieten vier regionale accenten van het Standaardnederlands (Randstedelijk, Noordelijk, Zuidelijk, en Midden) op 18 schalen (waaronder *mooi*) beoordelen. Een factoranalyse toonde aan dat de schalen in vier algemenere

dimensies correleerden: *status* en *attractiviteit* van het accent én *status* en *attractiviteit* van de spreker. Het oordeel *mooi* viel in Grondelaers, Van Hout & Steegs (2010) buiten boord omdat het op alle vier de basisdimensies laadde (wat voor statistici een reden is om de factoranalyse opnieuw te draaien zonder de betreffende, dubbelladende schaal). In de optiek van dit artikel zou de verdeling van *mooi* over de vier dimensies echter eerder als een positief punt naar voren geschoven moeten worden: *mooi* lijkt een evaluatie te zijn die, eerder dan op één component te laden (en met één van de vier dimensies geassocieerd te zijn), de afzonderlijke componenten samenvoegt en verbindt. In die redenering zou *mooi* juist een centrale plek in de sociale inbedding van taal verdienen.

Grondelaers & Van Hout (2010) rapporteerden in een ander grootschalig onderzoek naar de evaluatie van accenten van het Nederlands niet over het oordeel *mooi*, hoewel die schaal wel in het onderzoek was opgenomen. Het oordeel *mooi* werd in de gepresenteerde analyses niet opgenomen omdat het wederom ambivalente ladingen had die gespreid waren over de drie factoren die in dat onderzoek gevonden werden, namelijk *sprekerstatus*, *sprekercompetentie*, en *sprekerattractiviteit*. Die gespreide ladingen blijken het overkoepelende en verbindende karakter van het oordeel *mooi*, dat we in verband met Grondelaers, Van Hout & Steegs (2010) suggereerden, te bevestigen.

Een voorlopige conclusie lijkt te zijn dat we met het oordeel *mooi* steeds terecht komen bij de sociale inbedding en indexering van taalvariatie en taalvariëteiten. In de kunst is het esthetische oordeel een bijzondere rol gaan vervullen, waarbij aan esthetische gevoelens en gedachten vaak een superieure, bijna bovenmenselijke status wordt toegekend. Taal lijkt echter concreter verbonden te zijn met haar gebruikers: taalordelen op het vlak van de esthetiek worden bepaald door onze socialisatie. De structuur van taal en spraak moet allereerst voldoen aan de eigenschappen van leerbaarheid (de overdraagbaarheid van taal tussen opeenvolgende generaties) en communicatieve efficiëntie (overdraagbaarheid van informatie tussen sprekers). Oordelen over taal zijn daarmee primair ingebed in de sociale structuur waarin taal en spraak functioneren en waarin oordelen en gevoelens van positieve of negatieve aard zich ontwikkelen en vorm krijgen.

In dit artikel willen we op grond van een nieuw onderzoek nagaan wat de rol van het oordeel *mooi* is in taalattitudes. Op grond van eerder onderzoek kan de hypothese geformuleerd worden dat het oordeel *mooi* gespreid zal zijn over de algemenere beoordelingsdimensies die bij taalattitudes een rol spelen. Een bevestiging van die hypothese houdt in dat *mooi* niet individueel bepaald is.

2. Methode

Stimuli

De geluidsfragmenten die de respondenten te horen kregen zijn afkomstig uit het Lerarencorpus van het Corpus Gesproken Nederlands (CGN) (van Hout e. a. 1999). De leraren uit het corpus zijn docenten in het voortgezet onderwijs en daarmee legitieme gebruikers van het Standaardnederlands, hoewel de meerderheid een regionaal accent heeft (Van de Velde & Houtermans, 1999). De leraren die in het experiment te horen zijn waren woonachtig in het gebied waar ze tevens geboren en opgeleid zijn. Ze hebben een gemiddelde leeftijd van 56.9 jaar en een spreiding in leeftijd van 41 tot 67 jaar (er is voor deze leeftijd gekozen omdat oudere mensen over het algemeen als de meer conservatieve sprekers van het Standaardnederlands worden gezien). Uit spontane interviews met de leraren zijn fragmenten geselecteerd waarin de sprekers/leraren niet verwijzen naar hun eigen status, beroep of afkomst.

Experimentele sprekers werden gekozen in functie van een regionale variabele, en een accentsterktevariabele. Vier sprekers kwamen uit de Randstad, de sterk verstedelijkte socio-economische kern van Nederland. Vier sprekers kwamen uit zuidelijk Limburg, een perifeer gebied waarvan de sprekers systematisch met stereotypes van grote aantrekkelijkheid maar laag prestige geassocieerd worden (Grondelaers & Van Hout 2011).

Per regio werden twee sprekers met een sterker accent, en twee sprekers met een zwakker accent geselecteerd. De operationalisering van de variabele accentsterkte is geen gemakkelijke onderneming, zeker niet in het Lerarencorpus van het CGN waar de bandbreedte van accentsterkte hoe dan ook beperkt is (al is intuïtief duidelijk dat sommige leraren een sterker regionaal accent hebben dan anderen; zie Grondelaers & Van Hout 2010: 235, 237). Wij hebben de implementering van accentsterkte op twee manieren aangepakt. In een beoordelingsexperiment werd een groep van 21 beoordelaars gevraagd 80 spraakfragmenten (waaronder de fragmenten die in dit onderzoek opgenomen zijn) van 40 leraren uit vier accentzones te beoordelen in termen van de vermoedelijke herkomst van de spreker en de sterkte van zijn accent op een zevenpuntsschaal (waarop "1" correspondeerde met de totale afwezigheid van enig accent en "7" met een sterk regionaal accent). Gemiddeld over 21 beoordelaars varieerden Randstedelijke leraren tussen 2.48 en 4.14 qua subjectieve accentsterkte, en Limburgse leraren tussen 3.14 en 6.95. Een belangrijke conclusie van

dit eerste vooronderzoek was dat de 21 beoordelaars onderling opvallend overeenstemden in hun beoordelingen (de betrouwbaarheid was $\alpha = .933$; meer toelichting is te vinden in Grondelaers, Van Hout & Van der Harst (ingediend)). In een tweede vooronderzoek werd de akoestische afstand gemeten tussen de vocalen van de 40 leraren (zoals ze in een aparte taak geproduceerd werden) en de vocalen van de twee leraren wier accent in de eerste fase als het lichtst beoordeeld was (voor meer informatie over de gebruikte metingen, zie Van der Harst 2011). De correlatie tussen de subjectieve accentsterktebepalingen en de objectieve vocaalmetingen bedroeg voor de Limburgse en Randstedelijke sprekers maar liefst .85, hetgeen impliceert dat de subjectieve accentsterktebepalingen erg betrouwbaar zijn, en dat accentsterkte in Limburg en de Randstad vooral door variatie in vocaalproductie bepaald wordt.

Van elke spreker werden twee verschillende fragmenten spontane spraak (van ongeveer 20 seconden) in het experiment opgenomen, om uit te sluiten dat de evaluatieve oordelen bepaald zouden worden door de inhoud en onvoorziene karakteristieken van individuele fragmenten.

Schalen

Eén van de schalen waarop de respondenten moesten oordelen is “deze man spreekt volgens jou mooi”, gevolgd door een zevenpuntsschaal waarbij het meest linkse punt stond voor “totaal oneens” en het meest rechtse punt voor “totaal eens”. De overige 12 schalen kwamen uit eerder attitude-onderzoek (zie de gebruikte schalen in Grondelaers, Van Hout & Steegs, 2010; Grondelaers & Van Hout, 2010 en de verdere informatie die daar gegeven wordt). De schalen zijn gekozen in het licht van vier algemenere dimensies die in het onderzoek naar de evaluatie van taal als basisconcepten gezien worden (zie ook Garrett, 2005; Bradac, 1990; Cargile, 2002):

Integriteit:	(deze man is) vriendelijk, spontaan, hartelijk
Dynamiek:	(deze man is) energiek, zelfverzekerd, enthousiast
Competentie:	(deze man is) intelligent, hoog opgeleid, leidinggevend
Status:	(deze man spreekt als een) nieuwslezer, rechter, diplomaat

Respondenten

Aan het onderzoek namen 226 respondenten deel. Om na te gaan of de uitkomsten regio-overstijgend zijn en berusten op attitudes die op landelijke schaal gedeeld worden, hebben we informanten uit drie gebieden: Randstad (Amsterdam, $n = 55$; Leiden, $n = 50$), Zuid (Maastricht, $n = 46$; Sittard, $n =$

35) en Midden-Oost (Nijmegen, $n = 40$). Hiervan was 47,3 procent man en 52,7 procent vrouw. Allen studeerden aan een hogeschool of universiteit. De leeftijden hebben een spreiding van 17 tot 31 jaar, met een gemiddelde van 20 jaar.

Procedure

De data van het experiment zijn verzameld door studenten van de Radboud Universiteit Nijmegen in het kader van de BA cursus 'Taal & Imago'. Zij verzamelden de data in de Randstad en in Limburg. De Nijmeegse data zijn verzameld door de eerste auteur in het kader van het BA Honours Academy programma van de Radboud Universiteit. De spraakfragmenten werden afgespeeld van laptops, waarbij de respondenten via koptelefoons de fragmenten te horen kregen. De respondenten kregen een set formulieren van negen pagina's, waarvan de eerste acht telkens de 13 beoordelingschalen bevatten voor één van beide fragmenten van de acht sprekers (om de aandacht te garanderen werden per proefpersoon slechts acht fragmenten en twee oefenfragmenten aangeboden). Op de laatste pagina werd de respondent gevraagd demografische gegevens over zichzelf in te vullen. De informatie die de respondenten vooraf kregen was dat in het experiment onderzocht werd of mensen zich uitsluitend op basis van spraak een accuraat beeld konden vormen van de persoonlijkheid van een spreker die ze niet kenden en niet konden zien. Daarbij werd uitdrukkelijk niet gezegd dat het om het beoordelen van accenten ging, om te voorkomen dat de respondenten zich uitsluitend op het accent van de spreker zouden gaan richten.

3. Resultaten

De verzamelde oordelen zijn met *Principal Component Analysis* (PCA) in SPSS geanalyseerd om na te gaan wat de algemenere beoordelingsstructuur was. Op grond van het criterium van een eigenwaarde van minimaal 1 leverde de analyse twee duidelijke componenten of factoren op, die benoemd kunnen worden in de klassieke termen van *status* en (sociale) *attractiviteit*. De ladingen (met maximale waarden tussen 1 en -1; 0 betekent geen lading of relatie met de component in kwestie) van de 12 oordelen leveren na rotatie (Varimax) de waarden op die in tabel 1 zijn weergegeven (de schaal zelfverzekerd is in de uiteindelijke analyse weggelaten vanwege lage ladingen).

Tabel 1. Factorladingen van de twaalf schalen op twee principale componenten na rotatie (Varimax); ladingen groter dan .300 zijn vet gedrukt

	Status	Attractiviteit
Mooi	0.569	0.348
Energiek	-0.025	0.802
Enthousiast	0.004	0.875
Spontaan	-0.063	0.869
Vriendelijk	-0.012	0.794
Hartelijk	-0.022	0.790
Hoog opgeleid	0.760	-0.118
Intelligent	0.765	-0.012
Leidinggevende	0.727	-0.033
Spreekt als een rechter	0.756	-0.151
Spreekt als een diplomaat	0.766	-0.175
Spreekt als een nieuwslezer	0.655	0.056

Op de statuscomponent laden de oordelen met betrekking tot hoog opgeleid, rechter, leidinggevend, diplomaat, intelligentie en nieuwslezer. Alle ladingen van de betreffende schalen zijn hoog op *status* (de laagste is .655), maar laag op *attractiviteit*. Het resultaat voor *attractiviteit* is evenzeer helder. De oordelen energiek, enthousiast, spontaan, vriendelijk en hartelijk laden uitsluitend op de tweede factor, met zeer hoge ladingen (de laagste is .790). Op de component *status* laden de in de evaluatieschalen verwerkte basisconcepten van competentie en status. Op *attractiviteit* laden zowel dynamiek als integriteit.

Het enige oordeel dat op beide dimensies laadt is het oordeel *mooi*, met een wat hogere lading op *status* (.569) dan op *attractiviteit* (.348). Deze spreiding is eerder gevonden, zoals besproken in de inleiding, in de dataverzamelingen van Grondelaers, Van Hout & Steegs (2010) en van Grondelaers & Van Hout (2010). De twee componenten met hun ladingen, alsook de spreiding van *mooi* over de twee componenten, worden bevestigd in afzonderlijke principale componenten analyses van de data voor de drie gebieden waaruit de respondenten afkomstig zijn. De tweedeling in componenten blijkt robuust, evenals de spreiding van *mooi* over deze twee componenten.

Vervolgens hebben we voor de beide componenten de scores van de afzonderlijke sprekers/fragmenten berekend voor elke respondent. Deze zijn berekend door het gemiddelde te nemen over de scores op de schalen die voor een bepaalde component hoog laden. Een rechtvaardiging voor deze berekeningsmethode is te vinden in Grondelaers, Van Hout & Steegs (2010: 113). Dat levert weer een score op een zevenpuntsschaal op. De scores zijn

aangevuld met de resultaten van de schaal *mooi*. De resultaten zijn te vinden in tabel 2 waar de gemiddeldes voor de acht sprekers worden weergegeven.

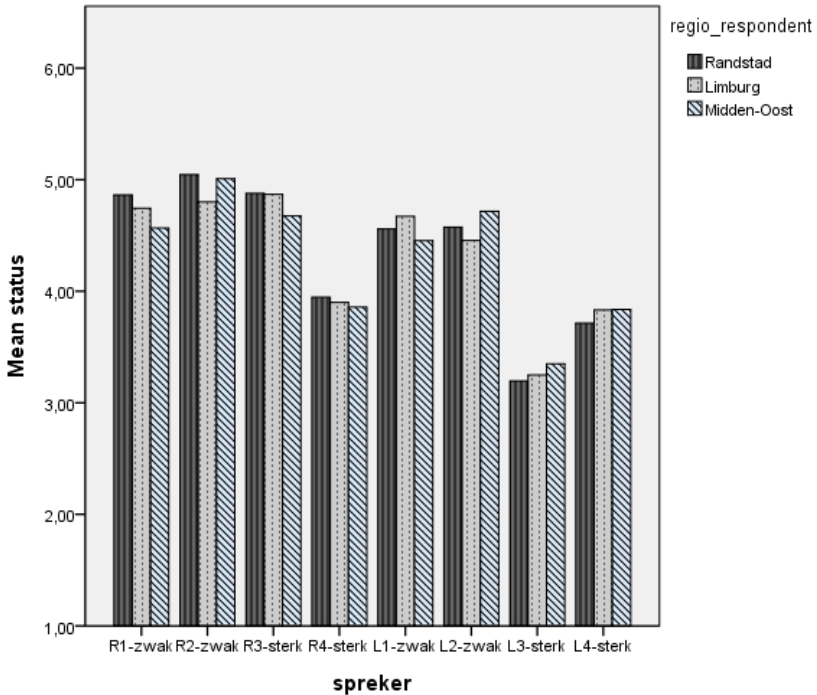
Tabel 2. Scores op een zevenpuntsschaal van de acht sprekers op de twee algemene componenten en op het oordeel *mooi*; R = Randstad, L = Limburg, zwak/sterk heeft betrekking op het accent

Herkomst en nummer spreker, accentsterkte	Mooi	Status	Attractiviteit
R1-zwak	4.20	4.77	3.98
R2-zwak	4.89	4.95	4.77
R3-sterk	3.51	3.91	4.98
R4-sterk	3.17	4.84	2.99
L1-zwak	4.10	4.58	4.34
L2-zwak	4.04	4.56	4.40
L3-sterk	2.94	3.24	5.21
L4-sterk	2.93	3.78	4.05

Tabel 2 laat zien dat de scores voor de sprekers variëren tussen bijna 3 (L4-sterk, *mooi*, 2.93) en iets meer dan 5 (L3-sterk, *attractiviteit*, 5.21). De scores zijn gevisualiseerd in figuur 1 tot en met 3, waarbij een uitsplitsing is gemaakt naar de drie gebieden waaruit de respondenten afkomstig zijn (Randstad, Limburg, Midden-Oost).

Welke factoren zijn nu van invloed op deze sprekerscores en hoe is dan de verhouding tussen *mooi*, *status* en *attractiviteit*? Er lijken verschillen te zijn tussen deze drie schalen. De hoogste score bij *mooi* is voor een spreker uit de Randstad met een zwak accent. Datzelfde geldt voor *status*, maar daar scoort ook een spreker uit de Randstad met een sterk accent hoog. Bij *attractiviteit* wordt de hoogste score behaald door een spreker uit Limburg met een sterk accent.

Op de scores zijn lineaire mixed-modelanalyses toegepast, met twee factoren (fixed effects) die betrekking hebben op de sprekers, nl. de herkomst spreker (Randstad of Limburg) en de accentsterkte (zwak of sterk) en een factor (fixed effect) die betrekking heeft op de respondent, nl. het herkomstgebied van de respondent (Randstad, Midden-Oost, Limburg). De sprekers zijn als random factor (random intercept) ingevoerd, waarbij de twee fragmenten als replicaties zijn beschouwd.

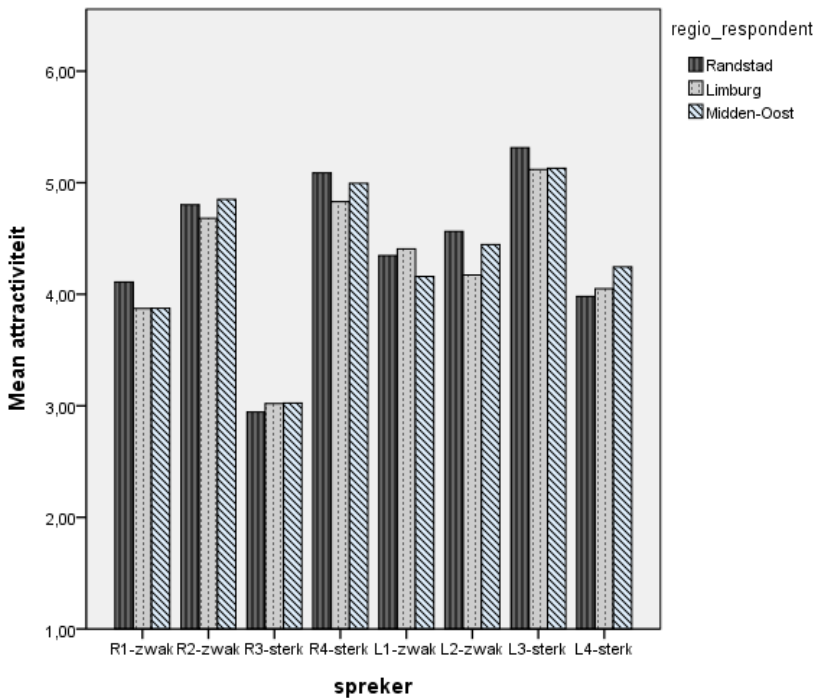

Figuur 1. Scores op een zevenpuntsschaal voor de acht sprekers op status, uitgesplitst naar de regio van herkomst van de respondenten.

Figuur 1 laat zien dat de statusverschillen tussen de sprekers aanmerkelijk groter zijn dan de verschillen tussen de gebieden waaruit de respondenten afkomstig zijn. De regio's lijken zeer eensgezind in de beoordeling van de sprekers en het is niet zo dat de Randstedelijke respondenten de sprekers uit hun eigen gebied extra positief beoordelen of dat de Limburgse respondenten het eigen Limburgse accent extra bevoordelen. Verder valt op dat drie van de vier sprekers met een sterk accent lager beoordeeld worden, maar een vierde spreker met een sterk accent, R3-sterk, uit de Randstad, scoort hoger.

De statistische uitkomsten voor *status* zijn goed te interpreteren. Om te beginnen was er geen enkele invloed van de regionale herkomst van de participant, ook niet in interactie met een van de andere factoren. Er waren duidelijke effecten voor herkomst spreker ($F(1,1572) = 117.113, p=.000$), sterkte van het accent ($F(1,1572) = 229.718, p=.000$) en hun interactie ($F(1,1572) = 30.785, p=.000$). Het model met alleen deze drie effecten (AIC = 5231.99) was significant beter dan een model met alle drie de fixed effecten en hun interacties (AIC = 5245.05), hetgeen er nog eens op wijst dat de andere effecten geen bijdrage van betekenis hebben.

Het geschatte gemiddelde oordeel voor de Randstad spreker met een zwak accent was 4.86 en met een sterk accent 4.37, een verschil van bijna .50 ten nadele van de sprekers met een sterk accent. Voor de Limburgse sprekers waren de scores lager, maar tegelijk ook extremer. De sprekers met een zwak accent scoorden gemiddeld 4.56, de sprekers met een sterk accent 3.51, een verschil van meer dan 1.00. Het gemiddelde verschil tussen de sprekers uit de Randstad en Limburg (4.61 versus 4.04) was geringer dan tussen een zwak en sterk accent (4.71 versus 3.94).

Figuur 2. Scores op een zevenpuntsschaal voor de acht sprekers op attractiviteit, uitgesplitst naar de regio van herkomst van de respondenten.

Figuur 2 heeft betrekking op attractiviteit. Deze figuur laat wederom zien dat de verschillen tussen de sprekers aanmerkelijk groter zijn dan de verschillen tussen de regio's van herkomst van de respondenten. Er lijkt geen duidelijk onderscheid zichtbaar tussen sprekers met een zwak en een sterk accent. De hoogste scores worden zelfs geboekt door een spreker uit Limburg met een sterk accent (L3-sterk). De Limburgse sprekers lijken wat hoger te scoren dan de sprekers uit de Randstad.

Het is opmerkelijk dat zelfs de attractiviteitscores niet tot een hogere appreciatie van het eigen accent leiden. Hier had juist het verschil gevonden kunnen worden in een positievere beoordeling van de Limburgse sprekers door de Limburgse respondenten, versterkt door een bevoordeling van de Randstedelijke sprekers door de Randstedelijke respondenten.

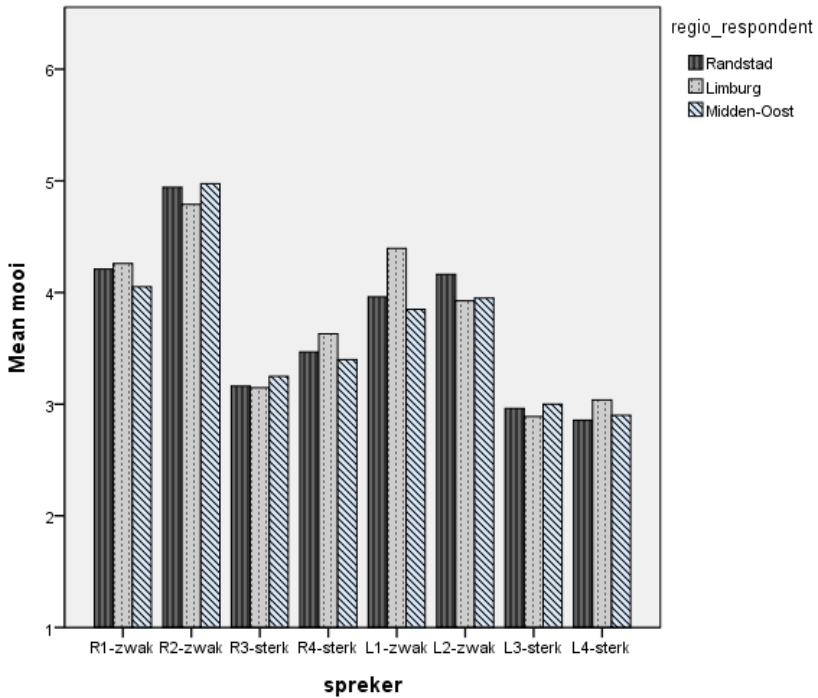
Komen deze interpretaties overeen met de statistische uitkomsten van de mixed-modelanalyse? Ook hier vonden we geen invloed van de herkomst van de respondent ($F < 1$), en ook geen interactie-effect waarin herkomst betrokken was. Er was een effect voor herkomst spreker ($F(1,1572) = 33.347$, $p=.001$), geen effect voor sterkte van het accent ($F < 1$), en een significante interactie tussen herkomst spreker en sterkte van het accent ($F(1,1572) = 36.702$, $p=.000$). Het model met alleen de effecten voor herkomst spreker, sterkte van het accent en hun interactie (AIC = 5592.85) was significant beter dan een model met alle drie de fixed effecten en hun interacties (AIC = 5606.40), hetgeen er nog eens op wijst dat de andere effecten geen bijdrage van betekenis hebben.

Het geschatte gemiddelde oordeel voor de Randstedelijk spreker was 4.17 en voor de Limburgse spreker 4.50. De positievere beoordeling van Limburgse sprekers op *attractiviteit* is eerder door ons gevonden (Grondelaers & Van Hout 2010). De interactie laat zien dat de sterkte van het accent het tegenovergestelde effect voor de herkomst van de spreker: in de Randstad scoort de spreker met een zwak accent (4.38) hoger dan de spreker met een sterk accent (3.97); in Limburgs scoort de spreker met een zwak accent (4.36) juist lager dan de spreker met een sterk accent (4.64).

Figuur 3 laat voor het oordeel *mooi* een structuur zien die tegemoet komt aan de globale verwachtingen die we hadden voor dit onderzoek. Er tekent zich een verschil af tussen de twee regio's, waarbij de oordelen voor de sprekers uit de Randstad positiever zijn dan voor de sprekers uit Limburg. Verder scoren de sterke accenten in beide regio's lager dan de zwakke accenten. De afzonderlijke sprekers hebben een minder afgetekende invloed op de variatie en passen meer of beter in een algemener patroon.

De statistische uitkomsten voor *mooi* steunen deze interpretatie. Er zijn twee significante hoofdeffecten, nl. herkomst van de spreker ($F(1,1571) = 41.223$, $p=.000$) en accentsterkte ($F(1,1571) = 267.238$, $p = .000$). Er was geen interactie-effect ($F < 1$), terwijl ook de herkomst van de respondent niet van invloed was ($F < 1$), overigens ook niet in mogelijke interactie-effecten. Het model met alleen de effecten voor herkomst spreker, sterkte van het accent en hun interactie (AIC = 6479.86) was significant beter dan een model met alle drie de fixed effecten en hun interacties (AIC = 6487.40), hetgeen er nog eens op wijst dat de andere effecten geen bijdrage van betekenis leveren.

De geschatte gemiddelde score voor de Randstedelijke spreker (4.29) was .44 hoger dan voor de Limburgse spreker (3.50). Het verschil in accentsterkte was veel geprononceerder: zwak accent 4.25, sterk accent 3.15.

Figuur 3. Scores op een zevenpuntsschaal voor de acht sprekers op mooi, uitgesplitst naar de regio van herkomst van de respondenten.

4. Conclusie en discussie

De uitkomsten maakten duidelijk dat de sterkte van een accent een grotere invloed heeft op de beoordeling in *status* dan in *attractiviteit*. Sprekers met een gering accent scoren namelijk positiever op *status* dan sprekers met een sterk accent. Daarnaast lijken sprekers met een sterk Randstedelijk accent minder op accent afgerekend te worden dan sterk geaccenteerde sprekers uit Limburg. De beoordeling keert om bij *attractiviteit*, waar de Limburgse sprekers hoger scoren dan de Randstedelijke sprekers. Deze tegenstelling tussen *status* en *attractiviteit* in relatie tot de herkomst van

de sprekers hebben we eerder gevonden (zie Grondelaers & Van Hout 2010). Het patroon werd zowel voor *status* als *attractiviteit* gecompliceerd door het optreden van een interactie tussen accentsterkte en herkomst van de spreker. Bij *status* was het verschil tussen een zwak en sterk accent kleiner voor de Randstedelijke sprekers dan voor de Limburgse sprekers. Bij *attractiviteit* was er sprake van een wisselende positie van accentsterkte: een sterk Randstedelijk accent leidde tot een negatiever oordeel, een sterk Limburgs accent tot een positiever oordeel. De resultaten laten daarmee een duidelijk verschil zien tussen beide schalen. Een sterk regionaal accent heeft over het algemeen minder prestige, hetgeen leidt tot een lagere score op de statusschaal, maar niet tot een lagere score op de attractiviteitschaal. Het kan blijkbaar zelfs leiden tot hogere scores.

De regio van herkomst van de respondent bleek geen enkele (*status*) of slechts een bescheiden (*attractiviteit*) rol te spelen, zelfs niet bij de beoordeling van het eigen accent. De herkomst van de respondenten leidt dus niet tot verschillen in de beoordeling van accenten. Dat is een opvallende uitkomst die laat zien dat de attitudes tegenover accenten van de standaardtaal op nationaal niveau gedeeld worden (eerder dan dat ze door “in-group bias” bepaald worden).

Het meest uitgesproken resultaat wordt geboekt bij het oordeel *mooi*, waar de herkomst van de spreker en de sterkte van het accent hoofdeffecten laten zien, terwijl er geen sprake is van een interactie. Zwakke accenten worden mooier gevonden dan sterke accenten en Randstedelijke accenten worden mooier gevonden dan Limburgse accenten. Accentsterkte levert daarbij een groter verschil op dan de herkomst van het accent. De regionale herkomst van het accent speelt blijkbaar een bescheidener rol en de regionale herkomst van de respondenten speelt in het oordeel *mooi* geen enkele rol.

Het is zonder meer opmerkelijk te noemen dat één enkel oordeel dezelfde krachtige resultaten kan opleveren als de dimensies *status* en *attractiviteit*, die gebaseerd zijn op een meervoud aan oordelen. Even opmerkelijk is daarnaast de vaststelling dat diverse groepen in de Nederlandse taalgemeenschap (mannen, vrouwen, Randstedelingen, Limburgers, Gelderlanders) in hoge mate in hun oordeel overeenkomen, wat suggereert dat esthetische evaluatie op het gebied van taal in veel belangrijker mate een collectieve dan een individuele ervaring is. Dat laatste wil niet zeggen dat schoonheidsevaluaties alleen maar het ideologische correlaat van de superioriteit van de prestigetaal zijn. *Mooi* laadde *zowel* op de status- en de attractiviteitsdimensie, en terwijl de statusdimensie primair de schaal van de prestigetaal is, reflecteert de attractiviteitsdimensie de mogelijkheid om

positieve waarde te hechten aan taalvariatiepatronen die afwijken van de standaardtaal. Het begrip *mooi* vormt de verbinding tussen beide schalen.

De rol van *mooi* als verbindende variabele tussen fundamenteel verschillende ingrediënten van taalattitudes is alleen al reden genoeg om er meer aandacht aan te besteden in taalevaluatie-onderzoek. Het oordeel lijkt in eerste instantie een primaire ervaring die automatisch in iemands gedachten opkomt, maar het is waarschijnlijk vooral via de standaardtaalideologie in de evaluatieve oordelen over taal terecht gekomen. *Mooi* is dus geen op zichzelf staand, autonoom en primair begrip, maar een afhankelijk en secundair begrip.

In de inleiding hebben we de twee alternatieve hypothesen vermeld die door Giles, Bourhis & Davies (1975) geformuleerd werden als verklaring voor de verschillen in evaluatie van taalvariëteiten: de *inherent value hypothesis* en de *imposed norm hypothesis*. Trudgill & Giles (1978) hebben daar nog een derde hypothese aan toegevoegd, de *social connotations hypothesis*. Onze eigen onderzoeksresultaten hebben de sterke sociale inbedding van de esthetische perceptie van taal empirisch bevestigd, maar aan het einde van dit stuk willen we nog een mogelijke verklaring bieden voor het feit dat

- 1 taalgebruikers uitgesproken ideeën hebben over de schoonheid van taal;
- 2 de schoonheid van de standaardtaal zo stellig gepropageerd wordt in de standaardtaalideologie;
- 3 schoonheid een verbindende rol speelt tussen de verschillende evaluatieve dimensies.

De *social connotations hypothesis* geeft ruimte aan het basisproces waarin stemmen en taalvariatiepatronen geassocieerd raken met emotionele en sociale waarden. Die connotaties leiden tot algemenere oordelen en opvattingen door socialisatieprocessen en enculturatie. De aard van deze oordelen en opvattingen worden primair gedefinieerd door aantrekkings- en afstotingsprocessen die tussen groepen aanzienlijk kunnen verschillen. De opgelegde norm (*imposed norm*) kan gezien worden als een volgende stap in de ontstaansketen van nadrukkelijker en explicieter gedeelde groepswaarden. Er ontstaan gedeelde groepswaarden die niet alleen expliciet benoemd en besproken worden maar ook gepropageerd worden door de dominante groepen. Dat leidt tot het ontstaan van een evaluatieve dimensie die gericht is op sociale status. Opvattingen en oordelen kunnen zich ontwikkelen tot algemene, abstractere en maatschappelijk gedeelde en erkende opvattingen en oordelen, of stereotypen. In dit stadium hoeven taalattitudes niet langer de spontane reactie te zijn die voortvloeit uit de evaluatie van stemmen of

spraak, maar volstaan in meerdere opzichten zelfs taallabels (Vindt u het Standaardnederlands mooi? Hoe vriendelijk klinkt Limburgs?). Kan de *inherent value hypothesis* dan beschouwd worden als het sluitstuk? Het toekennen van inherente waarden aan taal lijkt in ideologisch opzicht het meest bruikbare complement voor de opgelegde norm om die norm te legitimeren en te enten op onverdachte en onafhankelijke eigenschappen. Dat kunnen we observeren in de ideologie van de standaardtaal, zowel nu als in haar ontstaansgeschiedenis. De standaardtaal is zuiver, logisch, puur en daarmee mooi. Bovendien is niemand de eigenaar van de standaardtaal, maar het is wel de taal die nastrevenswaardig is voor iedereen en die daarmee, dat is de boodschap, leidt tot efficiënte en effectieve communicatie. Het toekennen en toerekenen van wezenlijke waarden die inherent verbonden zijn aan de taal rechtvaardigt de norm, maar het resultaat is tegelijkertijd meer dan het complement van de opgelegde norm. De toekenning van algemene waarden leidt tegelijkertijd tot de ontwikkeling en activering van sociale processen van toe-eigening. Sprekers kunnen zich de waarden van de standaardtaal *toe-eigenen*. Die ontwikkeling impliceert dat deze waarden vervlochten raken in de waardehiërarchie van de standaardtaal, de accenten van de standaardtaal, maar ook de concurrerende variëteiten van de standaardtaal, zoals de dialecten.

De schoonheid van een taalvariëteit is, met andere woorden, geen eigenschap die intrinsiek in de structuur of klank van die variëteit verankerd is. Taalschoonheid is slechts in geringe mate individueel bepaald: via taalideologieën worden aan een taalvariëteit bijzondere eigenschappen toegekend in termen van logica, rationaliteit, ethiek en esthetiek. Omdat het vervlochten is in de ideologische en sociale context waarin accenten en variëteiten functioneren, is het oordeel *mooi*, zoals Van Bezooijen (2002: 13) suggereert, inderdaad “the most direct and compact means to gain access into language attitudes”.

Noten

1. De afwezigheid van geografische spraakkenmerken is volgens Smakman (2012: 26) ook het vaakst genoemde criterium voor standaardtaligheid in het Belgische Nederlands, het Britse, het Amerikaanse, en het Nieuw-Zeelands Engels, het Pools, en het Japans.
2. Volgens Woolard (1998:16) zijn taalattitudes gebaseerd op “socially derived, intellectualized or behavioral ideology”.

Bibliografie

- Boets, H. & G. De Schutter. (1977). Verstaanbaarheid en appreciatie. Nederlandse dialecten uit België zoals inwoners van Duffel die ervaren. In: *Taal en Tongval*, 29, 156-177.
- Bradac, J.J. (1990). Language attitudes and impression formation. In Giles, H. & W.P. Robinson (eds.). *Handbook of Language and Social Psychology*. Wiley, Chister.
- Cargile, A.C. (2002). Speaker evaluation measures of language attitudes: Evidence of information processing effects. In: *Language Awareness* 11, 178-191.
- Downes, W. (1998). *Language and society*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Ferguson, J. (1999). *Expectations of modernity. Myths and meanings of urban life on the Zambian copperbelt*. Berkeley, University of California Press.
- Garrett, P. (2005). Attitude Measurements. In: Ammon, U., N. Dittmar, K.J. Mattheier & P. Trudgill (Eds.). *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society. Volume 2*. Berlin: De Gruyter. p.1252-2360
- Geerts, G. (1987). Variatie en norm in de standaarduitspraak. In: de Rooij, J. (ed.). *Variatie en norm in de Standaardtaal*. Amsterdam: Meertensinstituut. p.165-173.
- Giles, H. (1970). Evaluative reactions to accents. In: *Educational Review* 22, 211-227.
- Giles, H., R.T. Bourhis & A. Davies (1975). Prestige speech styles: the imposed norm and inherent value hypotheses. In: McCormack, W.C. & S. Wurm (Eds.) *Language in anthropology. IV: Language in Many Ways*. Den Haag: Mouton.
- Grondelaers, S. & R. Van Hout (2010). Is Standard Dutch with a regional accent standard or not? Evidence from native speakers' attitudes. In: *Language Variation and Change* 22, 221-239.
- Grondelaers, S. & R. Van Hout (2011). The standard language situation in the Low Countries: Top-down and bottom-up variations on a diaglossic theme. In: *Journal of Germanic Linguistics* 23, 199-243.
- Grondelaers, S., R. Van Hout & M. Steegs (2010). Evaluating Regional Accent Variation in Standard Dutch. In: *Journal of Language and Social Psychology* 29, 101-116.
- Grondelaers, S., R. Van Hout, & S. Van der Harst (submitted). Subjective accent strength perceptions are a function of objective accent strength and accent and speaker prestige. Evidence from regional accent variation in Netherlandic Standard Dutch. Ingediend bij *Language and Speech*.
- Haeri, N. (2003). *Sacred language, ordinary people*. New York, Palgrave.
- Hagen, A. (1999). *O schone moedertaal: lofzangen op het Nederlands 1500-2000*. Amsterdam, Contact.
- Kristiansen, T & N. Coupland (eds.) (2011). *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*. Oslo, Novus.
- Lippi-Green, R. (1997). *English with an accent. Language, ideology, and discrimination in the United States*. London & New York, Routledge.
- Milroy, James (2001). Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5, 530-555.
- Niedzielski, N. & D. Preston (2000). Introduction. In: Niedzielski, N. & D. Preston (eds.). *Folk Linguistics*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. p.1-40.
- Ryan, E.B., M. Hewstone & H. Giles (1984). Language and intergroup attitudes. In: Eiser, J.R. (ed.). *Attitudinal judgement*. New York: Springer. p.135-160.
- Smakman, D. (2006). *Standard Dutch in the Netherlands: a Sociolinguistic and Phonetic Description*. Utrecht: LOT.
- Smakman, D. (2012). The definition of the standard language: a survey in seven countries. *International Journal of the Sociology of Language* 218, 25-58.

- Stadlbauer, S. (2010). Language ideologies in the Arabic diglossia of Egypt. *Colorado Research in Linguistics* 22. http://www.colorado.edu/ling/CRIL/Volume22_Issue1/paper_STADLBAUER.pdf [Accessed December 2012].
- Trudgill, P. & H. Giles (1978). Sociolinguistics and linguistic value judgments: correctness, adequacy and aesthetics. In: Coppeters, F. & D.L. Goyvaerts (eds.). *Functional Studies in Language and Literature*. Gent: Story-Scientia. p.167-190.
- Van Bezooijen, R. (2002) Aesthetic evaluation of Dutch. Comparisons across dialects, accents, and languages. In: Long, D. & D.R. Preston (eds.). *Handbook of Perceptual Dialectology, Volume 2*. Amsterdam: John Benjamins. p.13-30.
- Van de Velde, H. & M. Houtermans (1999). Vlamingen en Nederlanders over de uitspraak van nieuwslezers. In: Huls, E. & B. Weltens (eds.). *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon. p.451-462.
- Van der Harst, S. (2011). *The Vowel Space Paradox. A Sociophonetic Study on Dutch* (Proefschrift RU Nijmegen). Utrecht, LOT (Dissertation Series 273).
- Van Hout, R. & U. Knops (1988). *Language attitudes in the Dutch language area*. Dordrecht: Foris.
- Van Hout, R., G. De Schutter, E. De Crom, W. Huinck, H. Kloots & H. Van de Velde (1999). De uitspraak van het Standaard-Nederlands. Variatie en varianten in Vlaanderen en Nederland. In: Huls, E. & B. Weltens (eds.). *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon. p.183-196.
- Woolard, Kathryn. (1998). Introduction: Language ideology as a field of enquiry. In: Schieffelin, B.B., K.A. Woolard, & P.V. Kroskrity (eds.). *Language ideologies. Practice and theory*. New York, Oxford University Press. p.3-47.

Over de auteurs

Britt Latour, Roeland van Hout & Stef Grondelaers. Radboud Universiteit Nijmegen. P.a. Afdeling Taalwetenschap, Faculteit der Letteren. Erasmusplein 1, lokaal E. 9.18, 6525 HT Nijmegen. Postadres: Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen. E-mail: s.grondelaers@let.ru.nl.

© 2013 Latour, Van Hout & Grondelaers / Amsterdam University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/2.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.